

BİBLİYOGRAFYA :

L. Massignon, *Annuaire du Monde Musulman*, Paris 1923, s. 190-191; E. Sik, *The History of Black Africa* (trc. S. Simon), Budapest 1966, I, 54, 317; II, 79-85; IV, 275-282; H. D. Nelson v.dğr., *Area Handbook for the United Republic of Cameroon*, Washington 1974; J. M. Cuoq, *Les musulmans en Afrique*, Paris 1975, s. 305-315; J. C. Bahoken – E. Atangana, *Cultural Policy in the United Republic of Cameroon*, Paris 1976, s. 9-18; A. Debel, *Le Cameroun aujourd'hui*, Paris 1977; *Cultural Atlas of Africa* (ed. J. Murray), Verona 1981, s. 149-151; J. I. Clarke v.dğr., "Cameroon", *Africa South of the Sahara 1988*, London 1987, s. 303-324; Enver Abdülganî el-Akkâd, *el-Vecîz fî iklimiyyeti'l-Kârrati'l-İfrîkiyye*, Riyad 1988, s. 239-241; "Muslims in Cameroon", *The Muslim World*, I/22, Karachi 1964, s. 6-7; V. T. le Vine, "Cameroon", *EAm.*, V, 282-286; "Kamerun", *TA*, XXI, 176-179; P. Alexandre, "Cameroons", *EP* (Ing.), II, 9-10; D. H. Jones, "Cameroons [British Cameroons]", a.e., II, 10; R. Cornevin, "Cameroon, Federal Republic of", *EBr.*, IV, 702-705; J. C. Froelich, "Cameroon", *EUn.*, III, 824-826; J. C. Gautron, "Cameroon", a.e., III, 826-828; "Cameroon", *The Cambridge Encyclopedia of Africa* (ed. R. Oliver), Cambridge 1981, s. 225-226; "Kamerun", *ABr.*, XII, 455-457.

DAVUT DURSUN

KÂMET

(bk. İKÂMET).

KÂMÎ

(ö. 1136/1724)

Divan şairi.

1059 (1649) yılında Edirne'de doğdu. Asıl adı Mehmed olup Edirne Gülşeni Tekkesi şeyhlerinden İbrâhim Gülşeni'nin öğrencisi. "Edirneli Efendi" veya "Edirneli Çelebi" olarak da anılır. Medrese tahsiline Edirne'de başlayıp İstanbul'da devam eden Kâmî, daha çocukluğundan itibaren köklü bir tasavvuf ve edebiyat kültürüyle yetişti. Özellikle Edirne Gülşeni Tekkesi şeyhi La'î Efendi'den aldığı tasavvufî terbiye onun genç yaşta olgunlaşmasını sağladı. Murâdiye Mevlevîhânesi şeyhi ve sebk-i Hindî'nin Türk şiirindeki ünlü temsilcisi Neşâtî Dede'den edebiyat ve Farsça okudu. 1085'te (1674) İstanbul'a gitti ve bir yıl sonra Ankaravî Mehmed Emin Efendi'den mülâzım oldu. İlmiye mesleğinde hızla yükselerek 1101-1116 (1690-1704) yıllarında çeşitli medreselerde müderrislik yaptı ve 1116'da Medine pâyesiyile Bağdat kadısı oldu. Burada iki yıl kaldıktan sonra azledilirse de ertesi yıl fetva eminliğine getirildi. Üç yıl süren bu görevin ardından bir müddet mâzul kalan Kâmî, Bursa pâyesiyile Galata kadılı-

ğına tayin edildi, fakat ertesi yıl yeniden azledildi. Zamanın sadrazamı Damad Ali Paşa'ya iki kaside ve bir mesnevi sununca evkaf müfettişliğine getirildi (1128/1716). Aynı yıl Vize kazası kendisine arpalık olarak verildi. Kısa süren bu ikbal döneminin ardından 1130 (1718) yılında Mısır kadılığına tayin edilen Kâmî bir yıl sonra azledildi. 1136'da (1724) Mekke kadılığı sırası kendisine geldiğinde ihtiyarlığı sebebiyle affını istedi. Kâmî, Rumelihisarındaki Ma'noğlu Yalısı'nda ikamet ederken 1 Zilkade 1136'da (22 Temmuz 1724) vefat etti. Mezarı Üsküdar'da Karacaahmet Türbesi karşısındadır. Ölümüne, "Nezr ede bir Fâtiha cûyân olan târihini / Menzil-i Kâmî Efendi gülşen-i Firdevs ola" beyti tarih olarak düşürülmüştür. Kâmî'nin gelinlik çağında ölen Ayşe adlı bir kızı ve müderrislik yapan Mustafa adlı bir kardeşiyle bu kardeşinin Lebîb ve Nazîr mahlasıyla şiir yazan Ahmed ve İbrâhim isimli iki çocuğu olduğu bilinmektedir.

Hem ilim ve irfanı hem de şairliği ve nâsirliğiyle dikkat çeken Kâmî özellikle gazel, kaside, tarih ve lugazda meşhur olmuştur. Çelebizâde Âsım, onun iffet ve nezâhet ile tanındığını ve fıkıh ilmindeki başarısıyla şöhrete ulaştığını söyledikten başka devrinin en büyük şairi olduğunu belirtir (*Târih*, s. 175). Kâmî, ilâhî aşkı terennüm eden ve tasavvufî unsurlara bolca yer verilen âşikane gazeller yazmakla beraber Nâbî'den etkilenecek hikemî gazeller de kaleme almıştır. Nedîm'in edebiyat dünyasında yerini almasıyla birlikte bütün çağdaşları gibi o da bu yeni söyleyişin etkisine kapılarak gerek nazîrelerle gerekse orijinal gazellerle şuhane tarzı denemiş, bu tarzda da başarılı örnekler vermiştir. Zaman zaman gündelik hayata dair hâtıralara da yer veren Kâmî'nin dili oldukça sade olup şiirlerinde halk söyleyişlerine sıkça rastlanır.

Kâmî'nin yaşadığı dönemde çok beğenilmiş ve usta bir şair olarak değerlendirilmiş olması, onun sağlam bir söyleyişe sahip olduğunu ve divan şiirinin inceliklerini iyi bildiğini gösterirse de (Gölpınarlı, s. 9) Neşâtî, Nâbî, Nedîm, Sâbit ve Nâmî gibi çağdaşı şairlere yazdığı nazîrelerinde kuru taklitten kurtulamamış, manzumelerinde de kendine has bir üslûp ve yeni bir tarz oluşturamamıştır.

Eserleri. 1. *Divan*. Çoğu tasavvufî ağırlıklı kaside, musammat, mesnevi, kıta, tarih, gazel, muamma, lugaz, matla' ve müfred olmak üzere toplam 592 manzumen meydana gelen ve yirmi bir nüshası tesbit edilen (meselâ bk. İÜ Ktp., TY,

nr. 2892; Edirne Selimiye Ktp., Ahmed Bâdî Efendi, nr. 2136/1; TSMK, Hazine, nr. 925; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 373/1, 374/2; Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 357/1) divan üzerinde doktora tezi olarak iki ayrı çalışma yapılmıştır (bk. bibl.). 2. *Behcetü'l-İeyhâ*. Kâmî'nin Bağdat kadılığı esnasında kaleme aldığı bu mesnevi altı başlık altında 225 beyitten oluşur. Bağdat Valisi Hasan Paşa'nın bölgedeki aşiretlerin isyanını bastırmasını ve Bağdat'la ilgili imar çalışmalarını anlatan eser divanın bazı nüshalarında mevcuttur. İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 2839) ve Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine, nr. 925) kütüphanelerindeki nüshalarda eserin adı yanlışlıkla *Tuhfetü'z-zevrâ* olarak kaydedilmiş, bazı kaynaklarda ise *Behcetü'n-nuamâ* veya *Behcetü'l-muammâ* olarak verilmiştir. Mesnevi Ali Yıldırım tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). 3. *Tuhfetü'z-zevrâ*. Yine Bağdat kadılığı sırasında yazdığı bir diğer mesnevi olan eserde Kâmî Bağdat'ta medfun olan velîleri anlatır. Yirmi altı başlık altında 581 beyitten oluşan mesnevi divanın bazı nüshalarında mevcuttur (Edirne Selimiye Ktp., Ahmed Bâdî Efendi, nr. 2136/2; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 373/1). Bu eseri de Ali Yıldırım neşretmiştir (bk. bibl.). 4. *Fîrûz-nâme*. Şah, şahın âzat ederek evlenmesine izin verdiği kölesi Fîrûz ve Fîrûz'un evlendiği Gülruh'un çevresinde gelişen 159 beyitlik bir aşk hikâyesidir. Mesnevi'nin nüshaları, divanın Edirne Selimiye (Ahmed Bâdî Efendi, nr. 2136/1) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 2839, 2888) kütüphanelerinde kayıtlı nüshalarında mevcut olup müstakil olarak da Topkapı Sarayı Müzesi (Revan Köşkü, nr. 2015/4), Kayseri Râşid Efendi (nr. 1273/6), Millet (Selimiye Pertev Paşa, nr. 419), Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 3416) ve Viyana (nr. 721) kütüphanelerinde kayıtlı *Küllîyyât-ı Nâbî Efendi*'nin 136-139. varakları arasında ve Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'deki (nr. 3738) yazmanın 253-256. varakları arasında yer alır. 5. *Fetâvâ-yı Kâfîdiyye*. Aslı Muhammed b. Ali el-Hucendî el-Kâfî'dye ait olup (bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1228) Seyhülislâm Ebûsâidzâde Feyzullah Efendi'nin Farsça'dan Arapça'ya çevirmeye başladığı, onun ölümü üzerine Kâmî tarafından tamamlanan bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 916). 6. *Mehâmmü'l-fukahâ' fî Tabakâti'l-Hanefiyye* (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 422/2; Millî Ktp., nr. A 1042/3; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 972). 7. *Nefîse-i Uhreviyye*. İbadetlerle ilgili *Şalât-i Mes'ûdî* adlı Farsça

eserin tercümesi olup bir nüshası Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (İsmail Sabir Sencer, nr. 3481). 8. *Riyâzü'l-kâsımîn*. Fıkıhla ilgili bir risâledir. Leiden'de bir nüshası mevcut olan eserin (Zu. S., nr. 348) Tunus'ta da iki nüshasının bulunduğu Brockelmann kaydeder. (GAL, Suppl., II, 649). 9. *Şerh-i Hicv-i Şifâî* (*Şerh-i Kaside-i Şifâî*). İran Hükümdarı Şah Abbas'ın hekimbaşısı Şifâî'nin Mümin Han için kaside tarzında yazdığı hicviyenin şerhidir (TTK Ktp., nr. Y/651; Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 603, Esad Efendi, nr. 2825; Marburg Staatsbibliothek, nr. 3017). Kâmi'nin bunlardan başka Safâî Mustafa Efendi'nin tezkiresi için yazdığı manzum-mensur takriziyle *Âsafnâme*, *Huz Mâ Safâ* ve *Metâlib-i Sâire* adlı eserleri olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 757, vr. 82^b-83^a; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1228; Safâî, *Tezkire* (haz. Pervin Aynagöz, yüksek lisans tezi, 1989), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, II, 475-479; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 445-453; Sâlim, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3872, vr. 134^b-135^a; Çelebizâde Âsım, *Tarih*, İstanbul 1282, s. 174-176; Râmîz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 762, vr. 216^a; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 364^a; Fatîn, *Tezkire*, s. 351-352; *Sicill-i Osmânî*, IV, 73; Osmanlı Müellifleri, II, 391-392; Brockelmann, GAL, II, 578, Suppl., II, 649; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 269; Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâill: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara 2001, s. 845-846; Abdülhak Gölpinarlı, *Divan Şiiri: XVIII. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s. 8-9; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 475 (İndeks); TYDK, III, 637; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, I, 750; Babinger (Üçok), s. 281-282; *Fihrisü'l-mahtûâtü't-Türkiyyeti'l-Osmâniyye 1870-1980* (nşr. Dârü'l-kütübü'l-kavmiyye), Kahire 1990, III, 213; *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1987, VI, 220-222; Rıdvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri*, Ankara 1995, s. 361-365; Ali Yıldırım, *Edirneli Mehmed Çelebi: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni* (doktora tezi, 1995), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Kâmi'nin Behçetü'l-feyhâ Mesnevisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII, Elazığ 1995, s. 280-301; a.mlf., "Kâmi'nin Tuhfetü'z-zevrâ Adlı Mesnevisi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, Elazığ 2000, s. 82-110; Gülgün Yazıcı, *Edirneli Kâmi ve Divanı'nın Tenkitli Metni* (doktora tezi, 1998), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ali Canip [Yöntem], "Edirneli Efendi", *HM*, sy. 11 (1927), s. 204-205 (aynı yazı: Prof. Ali Canip Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri [haz. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan], İstanbul 1996, s. 181-188); Müjgan Cumbur - İskender Pala, "Kâmi Mehmed Efendi", *TDEA*, V, 130.

GÜLGÜN YAZICI

KÂMİL

(الكامل)

Aruz sisteminde bir bahir adı.

Sözlükte "bütün parçaları tam ve yerli" anlamına gelen kelime, Halîl b. Ahmed tarafından bir beyitte "mütefâilün"ün altı defa tekrarıyla oluşan vezne isim olarak verilmiştir. Bu vezin, Halîl'in aruz sisteminde "mü'telife" denilen ikinci dâirenin ikinci, genel sıralamadaysa beşinci bahir olarak geçer. Arap şiirinde bu bahrin, bir beyitte "mütefâilün"ün altı defa tekrarından oluşan "tam / müseddes" ve dört defa tekrarından meydana gelen "meccû' / murabba'" denilen şekilleri kullanılmıştır. Cevherî'nin aruz sisteminde kâmil bahri, aslı tef'ilelerin belli sayılarda tekrarından meydana gelen bahirler (= müfredat) grubunda yer alır (*Kitâbü 'Arûzi'l-varaka*, s. 55 vd.). Bu kalıba "kâmil" denilmesi, en çok hareke ihtiva eden vezin olması yanında aslı tef'ilesi olan "mütefâilün"ün yedi harfli (sübâiyye) bahirlerin en mükemmeli olmasındandır. Bu bahrin recez vezninden (müste'fîlün × 6) elde edildiği ve aslında adının "mükemmel (eksiği giderilmiş) recez" olduğu da ileri sürülmüştür (Celâl el-Hanefî, s. 422).

Birinci aruzu sahih (mütefâilün) olan tam beytin darblarında birinci darb sahih (= mütefâilün), ikinci darb maktû' (= feilâtün), üçüncü darb "ahazz + muzmar" (fa'lün) ve ikinci aruzu "hazzâ'" (feilün), dördüncü darbı feilün olan ve beşinci darbı "ahazz + muzmar" (= fa'lün) şeklinde illet ve zihaf kurallarının uygulanmasından doğan değişiklikler görülür. "Mütefâilün" şeklindeki sahih darb tef'ilesinden muzmar (= müste'fîlün), mevkûs (= mefâilün) ve mahzûl (= müfteilün) tarzında değişikliklerle "feilâtün" şeklindeki maktû' darbda da muzmar (mef'ülün) suretinde değişiklik câiz görülmüştür.

Ayrıca birinci aruzu sahih (mütefâilün) olan meccû' beytin darblarında birinci darbı müreffel (= mütefâilâtün), ikincisi müzeyyel (= mütefâilân), üçüncüsü sahih (= mütefâilün) ve dördüncüsü maktû' (= feilâtün) gibi değişiklikler de câiz görülmüştür. Bu darbların hepsinin muzmar olması da mümkündür. Buna göre mütefâilâtün → müste'fîlâtün, mütefâilân → müste'fîlân, mütefâilün → müste'fîlün, feilâtün → mef'ülün şekillerine dönüşebilir.

Kâmil bahrinin darb tef'ilelerinde görülen bu değişiklikler aruz ve haşiv tef'ilelerinde de geçerlidir. Buna göre üç aruzu

ve dokuz darbı olan kâmil bahrindeki aslı tef'ilelerle tâli tef'ilelerin oluşturduğu kâmil bahri vezin grupları aruz taktî' işaretleriyle şöyle gösterilebilir (köşeli parantezdeki tef'ileler, tâli tef'ilelerdir):

A) Tam beyit

a) I. aruz ve 1. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~

[~~~~]
[~~~~]
[~~~~]

b) I. aruz ve 2. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~

[---]

c) I. aruz ve 3. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ---

d) II. aruz ve 4. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~

e) II. aruz ve 5. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ---

B) Meccû' beyit

a) III. aruz ve 6. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ // ~~~~~ / ~~~~~

b) III. aruz ve 7. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ // ~~~~~ / ~~~~~ =

c) III. aruz ve 8. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ // ~~~~~ / ~~~~~

d) III. aruz ve 9. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ // ~~~~~ / ~~~~~

Tâli tef'ileler sahih aruz tef'ilesi ile haşiv tef'ilelerinde de yer alabilir. Nâdiren de olsa bütün beyit tâli tef'ilerden oluşabilir. Ancak beytin her tef'ilesi muzmar (= müste'fîlün) olduğunda kâmil bahri recez vezniyle karışabilir. Bu durumda beytin bir tef'ilesinin veya manzumenin diğer beyitlerindeki bir tef'ilenin, "mütefâilün" kalıbında olması onun "kâmil bahrinde" olduğunu belirlemek için yeterli görülmüştür.

Kâmil bahri, eski ve yeni Arap şiirinde tavil ve basit bahirleriyle birlikte en çok kullanılan üç vezinden biridir. Mahzûz (= feilün) ve muzmar (= fa'lün) şekilleriyle şiire ritim ve âhenk zenginliği sağlaması ve hemen bütün şiir türlerine uygun düşen bir vezin olması sebebiyle şairler bu bahre çok rağbet göstermişlerdir. Buna karşılık onun mevkûs (= mefâilün), maktû'